

ВОЛОДИМИР ШИЛОВ
(Печ, Угорщина)

Діалектні елементи у мовному ландшафті Закарпаття: перелік слів та історичний підхід до їх вивчення

Анотація: У статті аналізується використання діалектних елементів української мови на вуличних написах у Закарпатській області. Ці дані були зібрані влітку 2021 р. у таких закарпатських містах, як Ужгород, Мукачево, Хуст, Берегове, Рахів, Тячів, Чоп та Іршава. Далі було проведено діахронічний аналіз, який полягає у пошуку цих слів у словниках закарпатської лексики з різних історичних періодів. Результатом цього аналізу стала таблиця, де можна побачити, коли саме було вперше зафіксовано той чи інший діалектний елемент. Таким чином, з'являється можливість розширити сферу дослідження мовного ландшафту, пов'язавши його з діалектологією.

Ключові слова: закарпатський діалект, діалектологія, мовний ландшафт, Закарпаття

У Закарпатській області протягом багатьох століть співіснують різні говірки одного діалекту, діалекти однієї мови та різні мови (ГАЗДАГ 2017: 53). Більше того, Закарпаття «лежить на межі західної та східної християнських цивілізацій», через що Степан Черничко та Чілла Фединець називають його «українським Вавилоном» (ЧЕРНИЧКО, ФЕДИНЕЦЬ 2014: 185). Місцеві дослідники стверджують, що для громадських місць регіону полілінгвізм був притаманний ще в першій половині ХХ ст. (ГІРЕШ-ЛАСЛОВ ТА ІН. 2021: 89). Таким чином, складна мовна ситуація в Закарпатській області безпосередньо пов'язана з історичними подіями (БЕРЕГСАСІ ТА ІН. 2020: 262).

Українські говірки, що побутують тут, належать до найархаїчніших у карпатській групі діалектів південно-західного наріччя (ШУМИЦЬКА 2021а: 1). Втім, до ХІХ ст. місцеві жителі не надто замислювалися над багатством своєї мови. Лише з приходом романтизму, що змінив просвітницький раціоналізм і сприяв поширенню національної романтики, у них почали з'являтися різні роздуми з цього приводу (ЧЕРНИЧКО, ФЕДИНЕЦЬ 2014: 204). Прикладом для них тоді стали національні та мовні рухи інших слов'янських народів, що проживали на території Угорщини, зокрема сербів і словаків (ФЕДИНЕЦЬ, ЧЕРНИЧКО 2022: 63).

За результатами перепису 2001 р. лише 0,54% населення регіону зазначили «русинську» як рідну мову (ШУМИЦЬКА 2021б: 9). Утім,

суперечки щодо національної ідентичності закарпатських українців тривають і досі. Варто наголосити, що в цій роботі не буде жодних спроб науково підтвердити або спростувати існування «окремої русинської мови». Як зазначає Черничко, це питання не може бути вирішене виключно лінгвістами, оскільки на сьогодні не існує чітких лінгвістичних критеріїв для визначення того, що саме вважати мовою, а що – діалектом (ЧЕРНИЧКО 2017: 115–116). Галина Шумицька також припускає, що мета сучасного «русинського руху» на Закарпатті є виключно політичною (ШУМИЦЬКА 2021b: 7).

У цій статті розглядаються діалектизми, зафіксовані в мовному ландшафті Закарпатської області. Слід зазначити, що ще у 1997 р. Р. Лендрі та Р. Бурхіс визначилися з тим, які саме матеріали на вулицях міст і сіл можна включати до сфери дослідження мовного ландшафту. Це, наприклад, дорожні знаки, назви вулиць і площ, рекламні вивіски, оголошення, написи на приватних і урядових будівлях, графіті тощо (LANDRY, BOURNIS 1997: 23). Звичайно, список письмових знаків, доступних для аналізу, постійно доповнюється іншими дослідниками. До прикладу, П. Бакхауз звертає також увагу на наліпки «від себе» і «на себе» на входних дверях та килимки для ніг із різними написами (BACHHAUS 2006: 55), а М. Себба – на рухомі знаки, такі як реклама на автобусах (SEBBA 2010).

Тішить, що й закарпатські дослідники активно розширюють наше уявлення про мовний ландшафт. У 2011 р. вийшла стаття Леся Белея, в якій аналізувалися любовні замки, зібрані на пішохідному мості в Ужгороді (БЕЛЕЙ 2011), а у 2020 р. Аніко Берегсасі та Степан Черничко опублікували монографію про банкноти, що існували в різні періоди історії Закарпаття (БЕРЕГСАСІ, ЧЕРНИЧКО 2020). Важливим моментом є те, що Берегсасі та Черничко у своїй роботі використовують саме історичний підхід.

Якщо узяти мовний ландшафт України загалом, то діахронічний аналіз вперше було застосовано Анетою Павленко у 2010 р. Згідно з твердженням Павленко, мовні зміни є безпосереднім наслідком трансформацій політичних режимів, тому у своєму дослідженні, присвяченому Києву, вона розділяє джерела інформації на кілька історичних періодів, починаючи з IX ст. і закінчуючи сучасними даними (PAVLENKO 2010: 135–148).

Для діахронічного аналізу діалектизмів у мовному ландшафті Закарпатської області необхідно враховувати два типи даних. До першого типу належать фотографії сучасних вуличних написів із використанням закарпатських слів. Усі знімки були зроблені безпосередньо автором цієї роботи у восьми містах регіону (Ужгород, Мукачєво, Берегове, Хуст, Рахів, Тячів, Іршава та Чоп) у червні 2021 р. Приклади таких вуличних написів можна побачити на зображеннях 1 та 2.

Зображення 1. Напис «варош» (фотографія з власного архіву автора, м. Ужгород, 2021 р.)

Зображення 2. Вивіска магазину «Бовт» (фотографія з власного архіву автора, м. Рахів, 2021 р.)

Усього було зібрано кілька сотень фотографій з різних куточків Закарпаття. Це досить великий корпус, де нас передусім цікавлять лексеми, що також зустрічаються в архівних писемних джерелах. Отже, другий тип даних – це словники та інші писемні пам’ятки, написані місцевим варіантом української мови в різні історичні періоди, починаючи з XVI ст.

Поєднавши ці два типи джерел, з’являється можливість простежити:

- коли саме діалектизми з вулиць закарпатських міст починають фіксуватися в писемних пам’ятках;
- які діалектні елементи збереглися до наших днів і продовжують активно використовуватися місцевим населенням.

Петро Лизанець вважає дані писемних пам’яток найбільш надійним критерієм при визначенні давності лексем, зокрема запозичень (ЛИЗАНЕЦЬ 1976: 87). Звісно, те чи інше слово могло існувати в закарпатських

говорах значно раніше, ніж його зафіксували пам'ятки, але з точки зору мовного ландшафту це не має великого значення.

На думку Шандора Бонкало, до другої половини XVI ст. закарпатські слов'яни не мали і не могли мати власної літератури, оскільки вони задовольнялися церковними книгами російської та сербської редакцій (БАРАНЬ 2018: 14). Усе змінилося з появою Реформації в Європі у XVI ст., що спровокувало формування літератури народною мовою. Як прихильники, так і противники цього напряму поступово почали усвідомлювати, яке величезне значення має зрозуміле для народних мас слово, якою зброєю воно може бути в руках тих, хто вміє ним користуватися. Як наслідок, на XVI–XVIII ст. припадає розквіт української літератури народною мовою (ДЕЖЕ 1967: 120). Іван Франко так і називає писемні пам'ятки того часу «народною літературою» (ДЕЖЕ 1981: 19).

У цьому плані Закарпаття не було винятком. Місцеві священники перейняли від протестантів вчення, згідно з яким Святе Письмо повинно бути зрозумілим для простих людей. Вони переписували на свій лад перші Євангелія, привезені з Польщі, що певною мірою робило такі твори оригінальними (БАРАНЬ 2018: 14). Саме тому Бонкало звертає увагу лінгвістів на важливість дослідження літературних пам'яток XVI–XVIII ст., написаних місцевими закарпатськими говірками. За його твердженням, ці джерела мають особливу цінність для вивчення історії угорсько-українських мовних взаємин (БАРАНЬ, РОМАНЮК 2012: 164).

Угорський мовознавець Ласло Деже створив словник «Нягівських Повчань» XVI ст. (ДЕЖЕ 1985) та писемних пам'яток регіону XVII–XVIII ст. (ДЕЖЕ 1996). На думку самого Деже, серед джерел цього періоду найбільшу цінність мають «Нягівські Повчання», оскільки вони є найстарішим зразком української літературної мови в її закарпатському варіанті. Водночас вони належать до того незначного числа закарпатських творів, які можна вважати оригінальними (ДЕЖЕ 1967: 225–226).

Текст «Нягівських Повчань» є дуже показовим для характеристики свого часу, адже народна мова тут уже не сприймається як «зло», якого слід було уникати за можливості. Навпаки, автор використовує її як цінний ресурс, аби донести свою думку до місцевих селян, і саме цей аспект надає пам'ятці особливого значення. Загалом Деже зібрав і проаналізував 2749 слів із «Нягівських Повчань», чим зробив вагомий внесок у розвиток української історичної лексикології та діалектології (БАРАНЬ, РОМАНЮК 2012: 165). У 2006 р. «Нягівські Повчання» були перевидані під редакцією Андраша Золтана (ЗОЛТАН 2006), завдяки чому ця важлива історична пам'ятка залишається доступною для ознайомлення.

Деже припускає, що вплив «Нягівських Повчань» був настільки сильним, що спричинив появу цілої групи писемних творів на Мармарощині у XVII ст. (історичній області в Карпатах, більша частина якої нині належить до Закарпаття). До них він відносить «Углянський Ключ», «Углянське Учительне Євангеліє», «Сокирницький Збірник», «Збірник попа Ігна-

тія» тощо. В усіх цих пам'ятках Деже вбачає чітку тенденцію до вживання народної мови (ДЕЖЕ 1967: 121). Бонкало також високо оцінює з погляду мовознавства й змісту мармароські твори, написані до XVIII ст. (БАРАНЬ 2018: 14). Втім, усі вони (за винятком «Нягівських Повчань») є переписами або переробками популярних на той час текстів.

Можна сказати, що в XVI–XVIII ст. учительні Євангелія були найпоширенішим жанром закарпатської літератури нарівні з полемічними творами. До останніх Деже відносить праці Михайла Андрелли (Оросвиговського) – єдиного автора, ім'я якого дійшло до нас з того далекого часу (ДЕЖЕ 1981: 19). Твори полеміста Андрелли, як і «Нягівські Повчання», були оригінальними. Хоч автор намагається користуватися книжною літературною мовою того часу та церковнослов'янською, однак тут також присутні елементи народної мови. На думку Деже, Андрелла намагався переконати у своїй правоті не стільки тих, з ким безпосередньо сперечався (і хто знав книжну літературну мову), скільки простих священників, які читали його тексти (ДЕЖЕ 1967: 121). Бонкало називає Андреллу «фанатиком із вузьким світоглядом», але все ж визнає його внесок в історію закарпатської літератури (БАРАНЬ 2018: 14).

На жаль, до нас дійшла лише обмежена кількість писемних пам'яток із Закарпаття, датованих XVIII ст. або раніше. Багато з них було знищено під час війн, а інші – через халатність нащадків, тобто греко-католицьких священників (ДЕЖЕ 1967: 118; БАРАНЬ 2018: 14). Тому про закарпатську писемність XVI–XVIII ст. ми не можемо скласти точне уявлення, хоча відомо, що після цього періоду тенденція до вживання народної мови значно послабшала.

Тим не менш, на думку Петра Лизанця, вже в першій половині XIX ст. тема угорських запозичень в українських говорах Закарпаття почала цікавити як місцевих, так і інших дослідників (ЛИЗАНЕЦЬ 1976: 55). Найціннішими джерелами XIX ст. є дві праці Ласло Чопея – “Magyar szók a rutén nyelvbén” (укр. «Угорські слова в русинській мові») (CSOPEY 1881) та «Русько-мадярський словарь» (ЧОПЕЙ 1883). У першій праці досліджуються угорські слова в «русинській мові» на основі рідних для автора березьких говірок. Друга пам'ятка залишила ще глибший слід у вивченні закарпатських діалектизмів, адже налічує близько 20 тисяч слів. Є. Барань і Р. Романюк вважають цей словник цінною діалектологічною працею, а самого Чопея називають засновником угорської україністики (БАРАНЬ, РОМАНЮК 2012: 162–163).

Окрім цього, до уваги також бралися словники Івана Верхратського (ВЕРХРАТСЬКИЙ 1899; ВЕРХРАТСЬКИЙ 1901), Володимира Гнатюка (ГНАТЮК 1898; ГНАТЮК 1909), Антонія (Антала) Годинки (ГОДИНКА 1922), Кальмана Мате та Деже Волошиновича (MÁTHÉ, VOLOSSY-NOVICH 1940), Петра Лизанця (ЛИЗАНЕЦЬ 1976) і Михайла Капралія (КАПРАЛЬ 2017).

У табл. 1 подано діалектизми, які можна знайти як у сучасному мовному ландшафті Закарпаття, так і в наведених вище писемних пам'ятках.

Діалектизм	Де Няг	Де 17- 18	Сs	Чo	Ве	Гн	Го	Мá + Vo	Ли	Ка
Алдомаш (алдамаш)		+	+	+		+			+	+
Александр				+						+
Бабовка									+	+
Бавка										+
Баник				+	+					+
Банош (бануш)										+
Баньки (банька)										+
Берегсас										+
Бетяр			+	+		+			+	+
Бетярський (-ый)									+	+
Бітанга (битанга, битанка)		+	+	+		+			+	+
Біциглі (біцигля, бицикли)								+	+	+
Бовт			+	+	+	+			+	+
Бограч									+	+
Бокораш										+
Бриндзя					+					
Бутор (бутурья, газібутор)				+		+			+	+
Варга				+	+					+
Варишський (варошський)	+	+		+		+			+	+
Варош (вариш, варьш, вареш)	+	+		+		+			+	+
Вичурниці (вичорниці, вичурки)				+					+	
Вурда				+						
Гамора (гамор)		+	+	+					+	+
Годинка				+	+	+		+	+	+
Гомбовці, гамбовці									+	+
Гуляш (левеш)			+	+		+			+	+
Гурка					+				+	+
Гуркалови (гуркалув, гуркалів)									+	+
Газда (газда, казда)	+	+	+	+		+		+	+	+

Газдівський, газдів (газдувський)									+	+
Дашто (дешто, дачто)	+			+		+		+	+	+
Дзьобачки (-ы)				+						
Дзяма				+		+				+
Доган (догань)		+	+	+		+			+	+
Донгов (дунгов)										+
Дуфорт										+
Жумарка (-и)										+
Забераємо (заберати)							+			+
Заїсти				+						+
Інок (инок)				+						
Кавіль (кавиль), кавій (кавей)				+	+	+			+	+
Карфіола (карфіол)									+	+
Керт		+	+	+	+	+			+	+
Кіко (тіко)						+				
Кісто				+					+	
Кіфлик (кіфлі, кіфлік), кіфлички						+			+	+
Кліма										+
Кнедлики (кнедлик), кнедлі										+
Колач (калач)				+		+		+	+	+
Комен (комин)				+						+
Коруна	+			+						+
Кремзлики, кремзлик										+
Крумплі (кромплі, крумпля)					+				+	+
Куфер (куферт)									+	+
Лангош									+	+
Левеш					+				+	+
Леквар (лекварь)				+				+	+	+
Лечо (лечов), леччо									+	+
Лопатки (лопаткы, лопатка)				+	+				+	+
Лоці печене (-є), лоці- печене, лоці									+	
Лугош									+	+
Мачанка				+	+			+	+	+
Мачкопес (мачка)				+	+	+		+	+	+
Мнясо	+			+	+				+	+

Молочарня										+
Моторбіцглі (моторбіцгля)									+	+
Огинь (огень)	+	+		+				+		+
Отворені (отвореньй)										+
Отрова (отрава)				+						+
Палачінта (палачинта)			+	+					+	+
Палинка, палиночка (паленка)		+		+	+	+		+		+
Паніка										+
Папрікаш, попрікаш (попригаш)									+	+
Парадички (-ы, -а)				+	+				+	+
Пасуля (пасоль, пасоля)		+		+	+				+	+
Печенина				+	+					+
Печучка (пекучка)				+	+					+
Пікниця				+	+	+				+
Піціцький (-ый) (піцінький, -ый)			+	+	+				+	+
Плай				+						+
Пой						+	+			+
Поливка				+	+	+		+		+
Польскі (польскій, -ий, -ый)				+				+		
Працюю, працює (працовати)		+		+				+	+	+
Пуцо-галушки (пуцогалушки)									+	
Різанки (-ы, -а)				+	+	+				+
Руминський (румьинський)										+
Руснацький (-ый)				+						+
Свіжина (свіжына)				+	+					+
Сторнац (стурнац, турнац)									+	
Страпачки (-а)										+
Тай	+			+						+
Танір			+		+	+			+	+
Токан			+	+	+					+
Торгоню (торгоня)									+	+
Туй (туйка)	+			+	+	+			+	+

Уд (вуд)	+	+		+						+
Ужанський (-ый)										+
Унгварський (-ый)										+
Упити				+			+			
Усячино (усячина)	+			+						
Файний (-ый), файно					+	+			+	+
Файта (файт)				+	+	+			+	+
Фанки (фанк, фанка, фанкі, фанкы)				+					+	+
Фігли (фігля, фигля)				+						+
Фільц (філц)										+
Фірганги (-ки), фірхонг, фір(г)анок					+	+				+
Фриштик (фрыштик, фрыштык)		+			+	+				+
Хосен (хосна)	+	+			+				+	+
Хыжа (хижа)	+	+		+	+	+		+	+	+
Цитриновий (цітроновий)									+	+
Цімбор (цімбора)			+	+	+	+			+	+
Цімборашка										+
Цукарня										+
Чаламада (чоломада)									+	+
Чарда						+			+	+
Червений (-ый) (черлений, -ый)	+	+		+	+	+		+		+
Чижмарь				+						+
Чоколадка (чоколада, човколада)									+	+
Чопований (-ый)										+
Шалата			+	+					+	+
Шовдарь (шовдар, шолдар, шовдирь)		+	+	+	+				+	+
Шойт									+	+
Юдіта										+
Яфина										+

Табл. 1. Наявність діалектизмів із сучасного мовного ландшафту Закарпатської області в писемних пам'ятках¹

¹ Примітки до табл. 1: «Де Няг» (ДЕЖЕ 1985), «Де 17-18» (ДЕЖЕ 1996), «Сs» (CSOPEY 1881), «Чo» (ЧOПEЙ 1883), «Be» (BEPXPAТCЬKИЙ 1899; BEPXPAТCЬKИЙ 1901), «Гн» (ГНАТЮК 1898; ГНАТЮК 1909), «Го» (ГОДИНКА 1922), «Má+Vo» (MÁTHÉ, VOLOSSYNOVICH 1940), «Ли» (ЛИЗАНЕЦЬ 1976), «Ka»

Корпус діалектизмів у мовному ландшафті Закарпаття може згодом бути доповнений новими елементами, оскільки поточний аналіз проводився не в усіх населених пунктах регіону і протягом досить обмеженого періоду часу. Крім того, у табл. 1 розглядалися не всі доступні словники. Однак вже зараз можна спростувати думку Леся Белея про те, що діалектні елементи «лише зрідка» з'являються на вулицях міст Закарпатської області (БЕЛЕЙ 2012: 210). Як видно з табл. 1, цей корпус уже налічує понад 120 діалектизмів.

Окремо хотілося б поговорити про угорські запозичення (або мадяризи), які дуже глибоко проникли в місцеві говірки. Оскільки в табл. 1 були задіяні джерела, що спеціалізуються безпосередньо на мадяризмах у закарпатському діалекті (СЮРЕЙ 1881; ЛИЗАНЕЦЬ 1976), то можна стверджувати, що загалом на вуличних написах виявлено близько 60 слів, запозичених з угорської мови. Дуже цікаво, що іменники угорського походження можуть узгоджуватися з українськими прикметниками у роді, хоча в угорській мові ця граматична категорія відсутня. Так, наприклад, окрім лексем «варош» та «бовт», про які вже згадувалося раніше (зображення 1 та 2), на вулицях закарпатських міст можна знайти також словосполучення «великий варош» і «м'ясний бовт» (зображення 3). Слово «бітанга» в закарпатських говірках отримало жіночий рід («мала бітанга»), а назва «АВС», що вживається в Угорщині для позначення магазинів із товарами повсякденного вжитку, – середнього роду («смачне сімейне АВС»). Незважаючи на те, що вивіски «АВС» з'явилися на Закарпатті лише на початку 90-х років минулого століття, вони міцно закріпилися в місцевому мовному ландшафті.

Зображення 3. Написи говіркою «м'ясний бовт» та «смак от душі до серця» (фотографія з власного архіву автора, м. Мукачево, 2021 р.)

Серед інших цікавих прикладів варто відзначити можливість утворення від угорських запозичень на Закарпатті демінутивів і форм множини за

(КАПРАЛЬ 2017). Слова в дужках фіксують альтернативні форми до діалектних елементів мовного ландшафту, виявлені в писемних пам'ятках.

допомогою українських суфіксів та закінчень. Зменшувальні форми спостерігаються у двох випадках: «палиночка» (від слова «палинка») і «кіфлички» (від слова «кіфлик», а точніше від форми множини – «кіфлики»). На думку Лизанця, подібні слова вже не можна вважати власне мадяризмами, оскільки вони утворилися безпосередньо у закарпатському мовному середовищі на основі раніше запозиченої лексики (ЛИЗАНЕЦЬ 1976: 71). Форми множини також фіксуються у наступних прикладах: «палинка» – «палинки» і «лангош» – «лангоші» (зображення 4).

Зображення 4. Вуличний напис зі словом «лангоші» (фотографія з власного архіву автора, м. Мукачево, 2021 р.)

Основною метою статті було продемонструвати, як діахронічний аналіз здатен розкривати особливості місцевого колориту на рівні вуличних написів певного регіону. Таким чином, історичний підхід до вивчення мовного ландшафту дозволяє розширити сферу застосування подібних досліджень, поєднуючи їх з історією, діалектологією, культурологією, соціологією, етнографією та іншими науками.

Література

- БАРАНЬ, РОМАНЮК 2012 = БАРАНЬ Е., РОМАНЮК Р. Исследования в области украинской диалектологии в Венгрии // *Studia Slavica Hung.*, 2012. № 57 (1). 161–169. DOI: [10.1556/SSlav.57.2012.1.9](https://doi.org/10.1556/SSlav.57.2012.1.9)
- БАРАНЬ 2018 = БАРАНЬ Є. Шандор Бонкало – дослідник української мови, діалектології та літератури // *Studia Slavica Hung.*, 2018. № 63 (1). 9–18. DOI: [10.1556/060.2018.63.1.2](https://doi.org/10.1556/060.2018.63.1.2)
- БЕЛЕЙ 2011 = БЕЛЕЙ Л. Любовні замки як елемент мовного ландшафту // *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Серія: Філологічні студії*, 2011. № 6. 27–30. DOI: [10.31812/filstd.v6i1.770](https://doi.org/10.31812/filstd.v6i1.770)

- БЕЛЕЙ 2012 = БЕЛЕЙ Л. Мовний ландшафт Закарпатської області України початку ХХІ ст.: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Київ: Нац. акад. наук України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2012.
- БЕРЕГСАСІ ТА ІН. 2020 = БЕРЕГСАСІ А., ФЕДИНЕЦЬ Ч., ЧЕРНИЧКО С. Статус української, угорської та інших мов на території сучасного Закарпаття: порівняльний аналіз // Патер І. Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія. Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2020. 254–267.
- БЕРЕГСАСІ, ЧЕРНИЧКО 2020 = БЕРЕГСАСІ А., ЧЕРНИЧКО С. Гроші та (мовна) політика: Візуальна конструція мовної політики на банкнотах на території сучасного Закарпаття. Törökbálint: Termini Egyesület, 2020.
- ВЕРХРАТСЬКИЙ 1899 = ВЕРХРАТСЬКИЙ І. Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів. Ч. I: Говори з наголосом рухомим. Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 1899.
- ВЕРХРАТСЬКИЙ 1901 = ВЕРХРАТСЬКИЙ І. Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів. Ч. II: Говори з наголосом сталим. Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 1901.
- ГАЗДАГ 2017 = ГАЗДАГ В. Вплив державної мови на угорські говори Закарпаття // Козак І. Проблеми і перспективи розвитку науки в Україні та світі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 жовтня 2017 р.). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. 53–55.
- ГІРЕШ-ЛАСЛОВ ТА ІН. 2021 = ГІРЕШ-ЛАСЛОВ К., КОРМОЧІ З., МАРКУ А., МАТЕЙ Р., ТОВТ-ОРОС Е., ЧЕРНИЧКО С. Угорці й угорська мова на Закарпатті. Закарпаття 1920–2020. Törökbálint: Termini Egyesület, 2021.
- ГНАТЮК 1898 = ГНАТЮК В. Етнографічні материяли з Угорської Руси. Т. II: казки, байки, оповідання про історичні особи, анекдоти. Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 1898.
- ГНАТЮК 1909 = ГНАТЮК В. Етнографічні материяли з Угорської Руси. Т. IV: казки, легенди, новелі, історичні спомини з Банату. Львів: Наукове Товариство імені Шевченка, 1909.
- ГОДИНКА 1922 = ГОДИНКА А. Русинсько-мадярський словарь глаголув. Глаголница. Сбирка всѣхъ глаголовъ пудкарпатсько-русинського языка. Ужгород: Книгопечатня Юлія Фелдешія, 1922.
- ДЕЖЕ 1967 = ДЭЖЕ Л. Очерки по истории закарпатских говорів. Budapest: Akadémiai K., 1967.
- ДЕЖЕ 1981 = ДЭЖЕ Л. О языке украинского полемиста М. Андреллы и закарпатской «народной литературы» XVII в. // Studia Slavica Hung., 1981. № 27. 19–52.
- ДЕЖЕ 1985 = ДЭЖЕ Л. Украинская лексика сер. XVI века: Няговские Поучения (словарь и анализ). Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1985.
- ДЕЖЕ 1996 = ДЭЖЕ Л. Деловая письменность русинов в XVII–XVIII веках. Словарь, анализ, тексты. Nyíregyháza: Bessenyei György Tanárképző Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 1996.
- ЗОЛТАН 2006 = ЗОЛТАН А. Няговские Поучения. Факсимильное воспроизведение текста по изданию А. Л. Петрова с вводящей статьей Ласло Дэже. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék, 2006.

- КАПРАЛЬ 2017 = КАПРАЛЬ М. Русинський орфографічний словарь (з граматичними таблицями). Nyíregyháza: Örökségünk Könyvkiadó Kft., 2017.
- ЛИЗАНЕЦЬ 1976 = ЛИЗАНЕЦЬ П. Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976.
- ФЕДИНЕЦЬ, ЧЕРНИЧКО 2022 = ФЕДИНЕЦЬ Ч., ЧЕРНИЧКО С. Исторично-структурні чинники мовного розвитку Закарпаття в період Австро-Угорської монархії (1867–1918) // Соляр І. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 35. Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2022. 63–77.
- ЧЕРНИЧКО 2017 = ЧЕРНИЧКО С. Русинська – мова або діалект? Освітлення проблеми на основі понять соціолінгвістики // Márku A., Tóth E. Töbnyelvűség, regionalitás, nyelvroktaítás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III. Ungvár: “RIK-U”, 2017. 108–117.
- ЧЕРНИЧКО, ФЕДИНЕЦЬ 2014 = ЧЕРНИЧКО С., ФЕДИНЕЦЬ Ч. Наш місцевий Вавилон: Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014.
- ЧОПЕЙ 1883 = ЧОПЕЙ Л. Русько-мадярський словарь. Budapest: M. Kir. Egyetemi Könyvnyomda, 1883.
- ШУМИЦЬКА 2021a = ШУМИЦЬКА Г. Мовна ситуація на Закарпатті в 1991–2020 роках: Регіональний вимір мовної політики: автореф. Київ: дис. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021.
- ШУМИЦЬКА 2021b = ШУМИЦЬКА Г. Українська мова в полілінгвальному просторі Закарпаття // Українська мова, 2021. № 77 (1). 3–19.
- BACKHAUS 2006 = BACKHAUS P. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape // Gorter D. Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism. Clevedon: Multilingual Matters, 2006. 52–66. DOI: [10.21832/9781853599170-004](https://doi.org/10.21832/9781853599170-004)
- CSOPEY 1881 = CSOPEY L. Magyar szók a rutén nyelvben // Nyelvtudományi Közlemények, 1881. № 16 (2). 270–294.
- LANDRY, BOURHIS 1997 = LANDRY R., BOURHIS R. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study // Journal of Language and Social Psychology, 1997. № 16 (1). 23–49. DOI: [10.1177/0261927X970161002](https://doi.org/10.1177/0261927X970161002)
- MÁTHÉ, VOLOSSYNOVICH 1940 = MÁTHÉ K., VOLOSSYNOVICH D. Magyar-ruszin nyelvkönyv és kisszótár. Budapest: M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, 1940.
- PAVLENKO 2010 = PAVLENKO A. Linguistic landscape of Kyiv, Ukraine: A diachronic study // Shohamy E., Ben-Rafael E., Barni M. Linguistic landscape in the city. Bristol: Multilingual Matters, 2010. 133–150. DOI: [10.2307/ji.29308476.12](https://doi.org/10.2307/ji.29308476.12)
- SEBBA 2010 = SEBBA M. Discourses in transit // Jaworski A., Thurlow C. Semiotic landscapes: Language, image, space. London: Continuum, 2010. 59–76.

Dialectal Elements in the Linguistic Landscape of Transcarpathia: A Word List and a Historical Approach to Their Study. The article analyzes the use of dialectal elements of the Ukrainian language in street inscriptions in the Transcarpathian region. The data were collected in the summer of 2021 in various cities of Transcarpathia, including Uzhhorod, Mukachevo, Khust,

Berehove, Rakhiv, Tiachiv, Chop, and Irshava. A diachronic analysis was then carried out, involving the search for these words in dictionaries of Transcarpathian vocabulary from different historical periods. The result of this analysis is a table indicating when each dialectal element was first documented. Thus, it becomes possible to expand the scope of linguistic landscape research by linking it to dialectology.

Keywords: Transcarpathian dialect, dialectology, linguistic landscape, Transcarpathia